

Na koncu pregleda Slovarja tujk lahko ugotovimo, da se avtor pri zapisu tujih izrazov prerad odloča za izvorno pisavo, če pa le more, z dvojnicami ohranja stik s tujo pisavo — v pravopisu in oblikoslovju. Očitno je, Slovar tujk je za to najboljši dokaz, da je splošna težnja pri sprejemanju tujih izrazov v slovenščino, da tuje izraze, ki postanejo del našega jezika, pišemo po naše. Tega procesa ne moremo zavreti, četudi vztrajamo na izvorni pisavi. Dosežemo le popačenost v jeziku, v našem primeru pa zastarelost in nepri- mernost slovarja pri zapisu precej tujih izrazov.

Matjaž Hofbek
Ljubljana

DVOJE NOVIH LEKSIKOGRAFSKIH DEL

Lani je izšlo dvoje pomembnih leksikografskih del: najprej Leksikon Cankarjeve založbe (v nadaljnjem besedilu Leksikon ali L), nato Mala splošna enciklopedija (v nadaljnjem Enciklopedija ali E).¹ Prvo delo je prireditev Volksbrockhousa založbe Brockhaus iz Wiesbadna, drugo prireditev Male enciklopedije Prosvete (2. izdaja iz 1968 in gradivo za 3. izdajo) založbe Prosveta iz Beograda.

Leksikon ima 52 000 gesel. Za Enciklopedijo jih je napovedanih blizu 60 000 (vendar ima prva od treh predvidenih knjig le 10 500 gesel in 1400 podgesel).² Večina besedila je bila prevedena. Po zagotovitvah izdajateljev ima Leksikon predelano tretjino gradiva oz. 10 000 novih gesel, o Enciklopediji pa se trdi, da ima predelanega oz. novega deset odstotkov gradiva. Novo v obeh knjigah se nanaša zlasti na gesla o Slovencih in Sloveniji (kultura, zemljepis, zgodovina, politika, biografije), v Leksikonu pa so spremenjene tudi razlage nekaterih drugih gesel, zlasti terminoloških. Za vsa ta dela je bilo pritegnjenih k Leksikonu poleg 20-članskega odbora še 120 strokovnjakov, k Enciklopediji pa 50 prevajalcev in 50 strokovnjakov. Leksikon so izdelovali dve leti, Enciklopedijo štiri leta.

Ker se dosedanji slovenski poskusi, da bi dobili času primerno leksikonsko delo, niso uresničili oz. posrečili³, in gre pri teh dveh izdajah pravzaprav za pionirsko leksikografsko akcijo določene vrste na Slovenskem, sta potrebni ne le priložnostnih poročil, ampak tudi večjih analiz. Čeprav se mora tudi ta pretres vsestransko omejiti,⁴ bo, upam, prikazal in ocenil opravljeno delo ter

¹ Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana 1973, 1081 str., 8°; Mala splošna enciklopedija, I. knjiga (A—G), Ljubljana 1973, 607 str., 4°.

² Knjiga '73, št. 11/12, 570.

³ Prim. uvod v Leksikon, str. 3, kjer je dan kratek, a tudi nekoliko pomankljiv pregled dosedanjih del. Manjka npr.: načrt za jugoslovansko enciklopedijo (Letopis Matice Slovenske za l. 1912, 27); H. Uhlir, Trgovsko-gospodarski leksikon I-II, Ljubljana 1955—1958; H. Uhlir, Domači vedež, Ljubljana 1952. Prim. tudi mojo oceno Priročnega leksikona (Ljubljana 1955) v Borih I, 1955, št. 5/6, 365—370.

⁴ Podrobna analiza je bila opravljena predvsem z gesli črke G, in sicer zato, ker je to zadnja črka v Enciklopediji (priložnost za popravke), ker predstavlja G slovarko nevtralno črko in ker je bila dana tako možnost trisemernih primerjav. Pri statističnih analizah mi je pomagal prof. Izidor Klemen, za kar se mu lepo zahvaljujem.

dal orientacijo, ali in koliko smo že pripravljeni za izvirno leksikografsko delo na tem področju.

Najprej moramo ugotoviti, kakšne namene in zamisli so imeli pri obeh edicijah uredniki oz. izdajatelji, in potem, kakšna so oz. kakšna naj bi bila teoretična izhodišča za izdelavo takih del.

Državna založba Slovenije sporoča v uvodu E, da ji je ob splošnem povečanju zanimanja za znanstveno-strokovne izdaje in ob izvirni leksikografski praksi pri Krajevnem leksikonu Slovenije dozorela misel »oskrbeti Slovence tudi večjo in izčrpnjšo splošno enciklopedijo, v kateri bi slovenski uporabnik razen pomembnih podatkov o svetu in iz sveta našel tudi enakovredno vključene informacije o svoji ožji in širši domovini, njeni preteklosti in sedanjosti«. Cankarjeva založba pravi, poudarjajoč kvaliteto svoje predloge in opozarjajoč na prednosti informacijskega sistema v svojem leksikonu, da le-ta »poda jedrnato, sodobno in zanesljivo informacijo o nepregledni množici pojmov, dogodkov in pojavov, ki šele povezani predstavljajo celoto sveta in delujočega človeka v njem, tudi če so že zdavnaj zatonili v neponovljivo preteklost ali če so danes šele komaj zaznavna znamenja prihodnosti«. Iz obeh uvodov se da nadalje razbrati, da je bila poglobljena skrb obeh redakcij usmerjena v čim ustrežnejši izbor predloge in zanesljiv prevod. Na drugem mestu je bilo preverjanje ustreznosti tega gradiva, čemur je sledilo izločanje nepotrebne in dodajanje novega.

O teoretičnih osnovah svojih izdaj založbi v uvodih knjig ne govorita. Zato pogledajmo, kaj trdita o njih pri ustreznih geslih. E razlaga samo sebe takole: »delo ali dela, ki vsebujejo osnove vsega znanja /.../ ali samo eno področje znanosti, umetnosti idr., zbrane ali urejene po predmetih ali abecedno po pojmih«. L pravi o enciklopediji, da je »strnjen pregled znanja z vseh (splošna e.) ali samo nekaterih področij ali strok (specialna e.) urejen po abecedi ali strokah«. O leksikonu pa pravi, da je »besedni (pojmovni) priročnik, v katerem so gesla (→ leksem) razvrščena po abecedi in pojasnjena (→ enciklopedija)«.

Iz navedenega bi se dalo sklepati, da je enciklopedija popis realij (ljudi, krajev, predmetov, pojmov terminov), leksikon pa splošni slovar z elementi enciklopedije. Že površno branje E oz. L pa pokaže, da nobeno teh del ni to, kar kaže njegov naslov. Enciklopedija in leksikon sta namreč po funkciji in zgradbi enaka, razlikujeta se v nekaterih primerih kvečjemu po obsegu. Oba, Mala splošna enciklopedija in Leksikon Cankarjeve založbe, sta kljub navidezni različenosti po tipu t.i. enciklopedična slovarja. Ta zvrst leksikografskega dela je dosežek nekako zadnjih 50 let (Larousse, Treccani, Brockhaus); za uporabnika je najugodnejša, za redakcijo pa najtežja oblika predstavitve človeškega vedenja. Tega se uredniki in izdajatelji E in L niso dovolj zavedali. Prevzeli so tujo predlogo in jo prikrojevali, ne da bi globlje poznali načela, po katerih je bila le-ta pripravljena, in ne da bi si sami postavili teoretična izhodišča za delo. Posledica tega je bila: premalo pretresen izbor gesel, mešanje redakcijskih načel, neločevanje bistvenega od ne-bistvenega, seganje na obrobna področja informacij ipd.

Sicer pa te stvari tudi drugod niso povsem razčiščene. Ustaljena jezikoslovna oznaka teh del se zdi na prvi pogled jasna: slovar razlaga besede, enci-

klopedija opisuje stvari.⁵ V resnici pa tako slovarska kot enciklopedična gesla vključujejo poimenujoče znake in poimenovane stvari; v njih razlagah se stikata abstraktni pojem in materialni svet. Otipljivejša razlika med slovarjem in enciklopedijo bi se dala formulirati takole: Slovar predstavlja besedišče kot funkcionalno celoto določenega jezikovnega sistema; zato vključuje vse besedne vrste, torej besede s polnimi pomeni in gramatikalne besede. Bistvo slovarskega prikaza besede je v pomenoslovju, stilistiki in slovnici. Enciklopedija predstavlja tvorni in duhovni svet; zato vključuje v glavnem le samostalnike in pomensko prazne besede. Enciklopedija je neenotna tvorba: sestavljajo jo občne besede, ki poimenujejo vrste pojavov in stvari, ter lastna imena, ki poimenujejo enkratne danosti. Bistvo enciklopedično-leksikonskega prikaza besede je v točnosti opisa in zanesljivosti podatkov. Edina stvar, ki veže enciklopedijo s slovarjem, je razlaga. Če te ni oz. je nadomeščena z drugimi podatki ali je podana neleksikografsko, gre pri enciklopediji samo še za abecedno ali kako drugo, hitro iskanje omogočujočo registracijo človeških vednosti. Enciklopedični slovar pa je dvojni slovar; združuje namreč dve popolnoma samostojni makrostrukturi: slovarsko in enciklopedično. Zato je izbor gesel zanj težji. Zastavlja se vprašanje, katera makrostruktura naj postane vodilna oz. kako usklajati razlage, katerih ena kategorija vsebuje podatke, ki so z drugo nedružljivi.⁶

S tem nočemo reči, da so ta premalo izčiščena vprašanja značilna le za Malo splošno enciklopedijo in Leksikon Cankarjeve založbe. Ni pa mogoče opravičiti odsotnosti teoretičnih pristopov vsaj v času priprav, zlasti poglobljanja v jezikovno-leksikografske zakonitosti enciklopedičnega slovarja. Da tega poglobljanja ni bilo, kažeta tudi gesli *enciklopedija*, zlasti geslo v Mali splošni enciklopediji. Njen dokaj podroben opis tujih enciklopedij in leksikonov ni prezrl le vseh slovenskih tovrstnih del, ampak je pozabil na enciklopedične slovarje sploh, najtipičnejšega med njimi, italijanskega, pri katerem je skrbel za leksikalno stran sam B. Migliorini, pa je pomešal med ostale standardne enciklopedije in mu prisodil 35 knjig namesto 12.

Po vsem, kar smo povedali, ne bi kazalo še nadalje utemeljevati in ilustrirati oceno. Posebno zato ne, ker sta knjigi kljub spremembam in dopolnitvam ostali v bistvu zrealni podobi izvirnikov in ker založnici posredno ali neposredno⁷ zmanjšujeta svojo odgovornost za razlage. Pa vendarle — knjigi predstavljata novost za našo kulturo in iz njiju bo rasla nova veja slovenske leksikografije. Zato ju moramo natančneje pretresti, in sicer z vseh glavnih leksikološko-leksikografskih aspektov.

1. IZBOR GESEL. Glede števila gesel v enciklopedičnem slovarju ni absolutnih meril; narekujejo jih predvsem zunanji faktorji: potrebe, sodelavci, tisk, cena, kupec. Zato je mogoče ocenjevati to stran slovarja le glede na namen-skost, notranja sorazmerja in uporabnost gradiva. Glavni kriterij za potrebnost oz. nepotrebnost gesla mora biti povprečni slovenski uporabnik.

Črka G ima v Enciklopediji 1460 gesel; od tega je 480 (33 %) občnih imen in 980 (67 %) lastnih. V Leksikonu je 1170 gesel; od tega 600 (51 %) občnih in

⁵ G. Matoré, *Histoire des dictionnaires français*, Paris 1968, 22.

⁶ J. Rey-Debove, *Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, Paris 1971, 32—33.

⁷ Mala splošna enciklopedija, 3. stran uvoda.

570 (49 %) lastnih imen. Ti podatki ne povedo veliko; potrjujejo kvečjemu že prej omenjene zunanje značilnosti obeh knjig: E je bolj bibliografsko-fakto-grafska, L pa teži v splošni (poučni) slovar. Razlike se začenjajo kazati, če podpremo številčne odnose s podrobnejšimi členitvami in primeri.

Pri lastnih imenih imata E in L komaj 360 skupnih gesel. E ima 620 gesel, ki jih nima L. To veliko število posebnega bi moralo vključevati vso lastnoimensko problematiko, pa je ne. V Enciklopediji je kljub izločanju ostalo veliko tega, kar se nanaša na nam tuje (zlasti Orient, Španija, Latinska Amerika) in kar bo slovenski uporabnik komajda iskal. Nasprotno pa manjka kljub prizadevanju dati čim več podatkov, npr. o ekonomistih in politikih, marsikatero znano ime. Kar zadeva Slovence oz. Slovenijo, je izbor dovolj širok, le da je notranje neuravnovešen. Prenaširoko so npr. predstavljeni upodabljaljoči umetniki. Od tod so razumljive reakcije drugih kategorij (npr. glasbenikov).⁸ L ima 210 gesel, ki jih ni v E. Med temi prevladujejo imena zahodnega sveta. Četudi je ta izbor bolj približan slovenskim potrebam, je v L marsikatero ime, zlasti krajevno, odveč.

Občna imena zajemajo, kot smo rekli, v L polovico, v E pa tretjino vseh gesel. Glede na namen izdaj bi moralo odpasti še marsikatero geslo. V Enciklopediji so npr. takale nepotrebna, tj. prespecialna ali napačna gesla: *gemidžiji, geminidi, generatrisa, geodepresija, glija, globoke gradnje, gnili jug, gopak, grejder, grisaille, gvajak*. V Leksikonu spadajo med taka naslednja gesla: *gagliarda, garçon, gazi, gentilhomme, geografska regionalizacija, gerenuk, gimnosperme, ginseng, giubba, grašljinka, greenhorn, Grill-Room, gugalna bolezen, guru, gyttja*. Obe knjigi sta v izboru besedišča močno pod vplivom tujih predlog. E ima preveč terminologije (politične, medicinske, anatomske, kemične), deloma gre tudi za neustrezne prevode oz. zapise. Besedišče L je obremenjeno s kurioznostmi, tujkami, citatnimi besedami, čeprav je v primerjavi z E mnogo bolj in širše odbrano. L ima npr. tele splošne znane besede: *galun, garaža, gavial, gen, generalisim, georgina, geranija, glasbilo, glasilke, glavnik, glicerin, glinica* ipd., medtem ko jih E nima. Primerjava z gradivom v SSKJ⁹ pa kaže, da obema še marsikaj manjka, tudi če se gibljemo v okvirih, ki so jih pri izboru imeli sestavljavci predlog, npr. *gamboec, garsonjera, gater (jarmenik), gerbera, glen, globigerina, gradel, graminger, grodelj, grosular*. Razen tega ne bi smeli izpasti izrazi, ki so tako ali drugače tesneje povezani z našim človekom, npr. *garibaldinec, gastald, germanizacija, glavar(stoo), glavatica, glažuta, glisti, glistnica, gorica*. Številčno izraženo je pri občnih imenih odnos med E, L in SSKJ takle: E s svojimi 480 občnimi imeni in L s 570 občnimi imeni imata le 280 skupnih gesel. To je dosti premalo, saj na izbor občnih imen predloga ne bi smela toliko vplivati. Gre za pomanjkanje koncepta glede izbiranja gesel, gre tudi za premajhno uporabljanje obstoječih domačih virov. Od tega števila skupnih gesel jih v SSKJ ni 13.¹⁰

⁸ Prim. Delo 1973, št. 286, 20; št. 293, 27; št. 306, 27; št. 338, 31.

⁹ Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1. knjiga (A—H), Ljubljana 1970.

¹⁰ Od teh je nepotrebni enajst: zaradi terminološke ozkosti *galova kislina, geosfera, geraniol, glikokol* in *glutaminova kislina*, zaradi posebnosti ali redkosti *generalni stanovi, gospodarsko pravo, gnothi seauton, grillroom*, zaradi pleonastične oblike *geološka formacija* in *geotektonika*. Dopolnilo k SSKJ predstavlja *gradbena inšpekcija* in *grški ogenj*, a še ti dve imata možnost, da se bosta vključili v slovar pod samostalnikoma.

2. OBSEG ČLANKA. Sorazmerja geselskih člankov niso dovolj pretehtana oz. so preveč odvisna od posameznih avtorjev. To velja v prvi vrsti za E, kjer se razlike bolj občutijo, medtem ko je vprašanje dodatnih informacij L posrečeno rešil s sistemom vodilk. Pri tem v analizi niso upoštevana t. i. študijska gesla, ki izčrpno prikazujejo države in kontinente oz. posamezne dejavnosti, ker predstavljajo poseben, neorganski del enciklopedičnega slovarja.

V Enciklopediji odpade na lastno ime kot geslo povprečno 11 vrstic, najpomembnejši besedni umetniki pa imajo po pribl. 50 vrstic (Goethe 56, Gogolj 38, Gradnik 53, Gregorčič 44). Zato bi pričakovali nekaka sorazmerja vrstic tako za manj vidne umetnike kakor za osebnosti drugih vej kulture, znanosti in politike. Ker pa so merila o pomembnosti koga močno relativna, prihaja do anomalij: dejavnost določenih oseb je podrobno opisana, dejavnost drugih je komaj nakazana, za en vir važna osebnost v drugem včasih sploh ni omenjena. Naj to ilustriram z nekaj podatki o različnih osebnostih v obeh delih, in sicer tako, da bo omogočena enosmerna in kontrastivna primerjava (ob geslih na prvem mestu so številčni podatki o vrsticah v E, na drugem mestu pa podatki o vrsticah v L):

S. Grum 45/5, I. Grahor 11/0, I. Gruden 18/3, J. Giontini 0/2, G. H. Gallup 4/0, F. Gabelsberger 3/0, J. Gostič 13/2, B. Gigli 4/2, Z. Gjungjenac 10/0, B. Goodman 0/3, L. Goldmann 0/6, I. Gregorič 0/2, N. V. Giap 0/5, D. Ganev 0/4, D. Gruev 19/0, A. Grozos 31/0, J. Guesde 39/0.

Razlike v obsegu članka pri občnih imenih niso tako močne. Deloma zato, ker so evidentirane besede frekvenčno približno v istem pasu, deloma ker so besede predstavljene večinoma kot enopomenske tvorbe, zlasti v L. Nemotivirano izstopajo nekatere navadne besede z obsežnimi terminološkimi pojasnjevanji; v L npr. *blago* 14, *blisk* 18, *greh* 10, *kazen* 22 vrstic.

3. RAZLAGA. Ta osrednji slovarski element bomo analizirali z naslednjih vidikov: namenskost razlage, bistvo razlage, njena pomenska točnost, njen formalni ustroj, stilno-jezikovna stran razlage.

a) **N a m e n s k o s t r a z l a g e.** V uvodih obeh knjig se govori o slovenskem uporabniku, celo o študirajoči mladini. Torej je bilo za osnovno redakcijsko vodilo sprejeto načelo antropocentričnosti, se pravi, velike komunikativnosti. Slovarska realizacija v E in L pa se je precej oddaljila od tega izhodišča. Namesto da bi bile vse razlage zasnovane tako, da bi bile čim bolj razumljive, so večinoma terminološko zaprte, pa naj se nanašajo na splošno znane besede ali specialne termine. Posledica tega je, da se tudi kategorialno zelo razlikujejo med seboj: *ajda* (L) je »žitni rod (Fagopyrum) iz družine dresnovcev«; *gabez* (L) je »rod srhkolistnic s srhkimi listi in previsnimi cveti«; *glicin* (E) je »(glikokol), aminoetanova kislina (aminoocetna k.) H_2N-CH_2-COOH «. Take razlage so očitno namenjene strokovnjakom in ne splošnim uporabnikom. Pri nekaterih pojmihi so se razrasle celo v čiste terminološke definicije z ev. enciklopedičnim pristavkom. *Goljuftija* (L) je »kaznivo dejanje, ki ga stori, kdor z namenom, da bi pridobil sebi ali komu drugemu protipravno premoženjsko korist, spravi koga z lažnim prikazovanjem ali prikrivanjem dejanskih okoliščin v zmoto ali ga pusti v zmoti in ga s tem zapelje, da ta v škodo svojega ali tujega premoženja kaj stori ali opusti; kazen je enaka kot za tatvino«. Bolj v skladu s prvotnimi nameni je npr. razlaga *gabra*: »gozdno drevo z glad-

kim, sivkastim lubjem«, čeprav je po terminoloških kriterijih napačna, ker je z njo razložen pravzaprav *beli gaber*. Da bi bilo mogoče tudi termine razložiti bolj splošno razumljivo, kaže primer *galaktoze*. Ta ima v L razlago, ki je celo sprejemljivejša, kot jo ima SSKJ: »grozdnemu sladkorju soroden enostaven sladkor«.

Problemi te vrste pri razlagah lastnih imen v glavnem odpadejo. Kriterij namenskosti razlag se realizira v pravilni usmerjenosti in bistvenosti podatkov. S tega stališča je nezadovoljiva npr. razlaga za *Gutsmana* (L), saj poudarja ne-bistveno: »sl. pisatelj, nabožne knjige, učbeniki, slovnica (Windische Sprachlehre, 1777), slovar«. Podobno razlago ima E za *Gorenje*: »gručasta vas na desnem bregu Pake vzh. od Mozirja, po kateri se imenuje velenjska tovarna štedilnikov in pralnih strojev, ker je bila tu ustanovljena«. (Drugi podatki o enem izmed največjih slovenskih podjetij ni ne v E ne L, pač pa najdemo podatke o mnogih tujih podjetjih in firmah; prim. Gallimard, Garzanti, Gruyter, General Electric Company, General Motors Corporation ipd.)

Strukture razlag kažejo, da E in L za dejansko izhodišče razlag nista sprejela značilnosti enciklopedičnega slovarja, ampak značilnosti terminološkega slovarja. Enciklopedija vpeljuje namreč razlago praviloma s formulacijo splošnega slovarja in jo potem specializira v posebnih stavkih oz. poglavjih, dodajajoč ji še druge aspekte pojma, npr. zgodovinskega, idejnega. Podobne, v zmanjšani obliki seveda, so razlage enciklopedičnega slovarja. Terminološka razlaga pa besedo izolira oz. vključi v zaprt pojmovni krog. Pri tem se ne ozira na pomene in funkcije, ki jih ima ta lahko v splošnem jeziku ali na drugih terminoloških področjih. Zaradi takih razlagalnih prijemov nobena od edicij ni slovarski organizem, ampak konglomerat lastnih imen, terminov in splošnih občnih imen.

Postavlja se torej vprašanje: če razlage ne zadovoljujejo povprečnega uporabnika, ali so potem dovolj natančne in povedne za terminologijo?

b) B i s t v o r a z l a g e označujejo elementi, kot so pravilnost, zanesljivost, izčrpnost.

Takoj je treba poudariti, da poljudno usmerjena razlaga ne izključuje teh elementov. Prej nasprotno: dobra poljudna razlaga ne more nastati brez jasne predstave opisovanega (zato je tudi njena reprodukcija v uporabniku lažja), medtem ko terminološka razlaga vedno pogojuje določeno strokovno znanje, enciklopedična pa v slovarju našega tipa ne more biti dovolj izčrpana. Ker pa sta si E in L že izbrala za izhodišče terminološko razlago, moramo vzeti za merilo pravilnosti in zanesljivosti strokovno neoporečnost. Poglejmo si npr. razlage za *Gerlahovski vrh*. E pravi: »Gerlahovka, Gerlah (Gerlach, Gerlachovka), najvišji gorski vrh na Češkoslovaškem v gorovju Tatra (2663 m)«. L pravi: »Gerlachovský štít /-xofski/, najvišji vrh v Visokih Tatrach (ČSSR, Slovaška) 2655 m.« In na drugem mestu: »Tatre, češ. Tatry /-i/, polj. Tatra, gorovje na Slovaškem, ČSSR in v Poljski, del Z. Karpatov. 1) Visoke T., gorovje na meji med ČSSR in Poljsko (ki ji pripada $\frac{1}{3}$ gorovja). Najvišji Gerlachovski štít (2654 m)«. Iz mnogih besed ni mogoče razbrati, niti kako se vrh imenuje niti koliko je visok. Dalje: v E najdemo podatek, da ima Glasgow s predmestji nad 1,8 milijona prebivalcev, L trdi, da jih ima 900 000; rimski amfiteater (kolosej) je imel po E prostora za 5000 ljudi, po L za 50 000; Egipt je bil pod perzijsko nadoblastjo po E od 525 do 332, po L od 528 do 338. Številčni podatki

torej niso trdni. Res je, da se pri nekaterih stvareh tako rekoč sproti spremenjajo, prav tako pa je res, da so številke bistveni element strokovne razlage in da morajo biti zanesljive.

Tudi pri drugih, številkam podobno natančnost zahtevajočih razlagah, pri terminih in njim sorodnih besedah, ni potrebne preciznosti. Jezikoslovni termin *akcent* ima v E takole razlago: »poudarek, naglas na kakem zlogu; grafično znamenje zanj. Slovenski poudarek je prost in ni vezan na določen zlog. V slovenščini poznamo dvojno poudarjanje: rastoče, če glas od začetka zloga proti koncu raste, in padajoče, če pada. Mesto poudarka zaznamujemo s krativcem (˘), ostrivcem (˙) ali strešico (ˆ)«. Iz te formulacije bi bralec lahko sklepal: da so akcent, poudarek in naglas enakovredni sinonimi; da označujejo krativec, ostrivec in strešica mesto naglasa in muzikalni (tonemski) naglas ter da je le-ta splošna značilnost knjižnega jezika in da je obvezen. Tak ev. sklep je posledica slabe razlage.

Medtem ko je enciklopedična razlaga lahko opisno večaspektna in dopolnjujoča se, mora biti terminološko-leksikalna razlaga tudi morfološko-sintaktično v skladu s pojmom znakom, katerih vsak je uvrščen v eno od besednih vrst. Obe deli si dovoljujeta v tem pogledu preveč svobode. Prim. *abazija*: »bolnik ne more vstati na noge, čeprav so mišice zdrave in spodnji udje gibljivi; najpogosteje je to duševna motnja, zelo pogosta pri histeriji«. V E najdemo pogosto opisovanje stanja, v katerem pojav nastopi, namesto da bi našli razlago. Tudi razlage filozofsko-teoloških terminov so bile deležne ostre kritike.¹¹ O nekaterih netočnostih razlag fizikalnih in kemijskih terminov bo še govor kasneje. Zato lahko podvomimo o zanesljivosti terminoloških in terminologiziranih razlag nasploh. A tudi razlage za splošne, neterminološke besede niso dovolj pomensko razčiščene. Vzemimo geslo *glava* (E). Pojasnjena je s »telesni del, ki ga vrat veže s trupom«. Razlaga je preozka, ker izključuje vsa bitja, ki nimajo vratu, glavo pa vendarle. Nekatera gesla odkrivajo leksikografski defetizem glede možnosti direktnih razlag sploh, npr. v E: *birokracija*, *črta*, *dogodek*. Skratka: v razlagah ni potrebne terminološko-enciklopedične zanesljivosti.

V posredni zvezi s točnostjo razlage je njena izčrpnost. Nobena (neterminološka) razlaga ne more biti popolnoma izčrpana. Zato je treba vključevati vanjo samo bistvene dostavke, sorazmerno z obsegom celotnega slovarja. Zaradi boljše orientacije si oglejmo primer, ki bo vsaj do neke mere ustrezal teoretičnim razlagalnim izhodiščem za slovar knjižnega jezika in za manjše enciklopedične slovarje: *absolutna ničla*. SSKJ: »fiz. najnižja možna temperatura«, Leksikon: »najnižja možna temperatura (−273,16° C)«, Enciklopedija: »najnižja mogoča temperatura, po Celziju (−273,16). Na tej temperaturi ima sistem delcev najmanjšo možno energijo; vse snovi razen helija so na absolutni ničli v trdnem stanju; v tem stanju se gibljejo atomi v „ni elnih“ nihajih.« Semantična razlaga *absolutne ničle* je v vseh treh slovarjih enaka. SSKJ take razlage načelno ni širil, s kvalifikatorjem pa je opozoril, da ne gre za kakršnokoli najnižjo temperaturo, ampak za določen fizikalni pojem. E in L sta kot enciklopedična slovarja razlago pravilno dopolnila s številčno-terminološkim podatkom, ki fiksira situacijo, v kateri pride do razlaganega pojava. E je zaradi na-

¹¹ T. Stres, Mala splošna enciklopedija, Družina XXIII, 1974, št. 10, 6.

sploh večjega obsega dostavila tri pojasnila. (Od teh je potrebno samo prvo, druga trditev je nepravilna, ker ta temperatura ni dosegljiva, tretje pojasnilo pa je ponovitev prvega.) Takih, sorazmerno dobrih rešitev, je v obeh edicijah veliko. Pomanjkljivosti se kažejo zlasti v ponavljanju istega na več mestih, tudi če so ustrezna gesla direktno (z vodilkami) ali indirektno povezana, ali v nadomeščanju razlag s citati in drugimi h geslu ne spadajočimi podatki. Prim. v E: *gigantozaver/dinozavri*, *Charles Gide*, *Abdulah El-Salem*. Najbolj nepotrebni deli razlag so tisti, v katerih se zelo laično poučuje ali pripoveduje o tem, kako se npr. kake bolezni preprečujejo ali odpravljajo. Prim. E *garje*, *golša*. Nasprotno predolgim in kombiniranim razlagam so razlage citatnih besed in tujk; te so zaradi svoje omejenosti, lakoničnosti navadno napačne. *Abdikacija* je po E »odpoved čemu; odstop«. Še to: odvečna so tudi etimološka pojasnila. Predvsem zato, ker niso zanesljiva, dodana so brez sistema (*beton* in *bestseller* ga imata, *besa* in *betatron* ga nimata) in ker bralca lahko (stilno) zavajajo.

c) Semantična točnost razlage. Splošne besede v E in L imajo navadno razložen le osnovni oz. glavni pomen. Prim. *glava*. Včasih je nakazana večpomenskost besede: ali s tako razširjeno osnovno razlago, da implicira tudi pomeaske odmike (prim. *eksemplar*), ali z oštevilčenimi pomeni. Vendar tudi v teh primerih analize praviloma ne izhajajo iz sodobnega slovenskega jezika, temveč izkazujejo neka stara ali pa neslovenska semantična stanja (prim. *galanterija*, *galerija*). Isto velja za redke prenesene pomene oz. frazeološke pomene (prim. *galeot* v E in *goba* v L). Poudariti je treba, da so zelo redke besede, ki bi bile pomensko izčrpane.

V tesni povezanosti s pomensko točnostjo razlage je raba sinonimov. Osnovno načelo za redakcijo sinonimov je: sinonimi morajo imeti iste razlage, a tudi oznake za določanje svojih odnosov. Velika semantična napaka pa je, če se za izhodišče razlage določene besede vzame njen sinonim ter mu doda *differentia specifica*. *Ganglij* je razložen v E: »živčna zdebelina, sestavljena iz živčnih (ganglijskih) celic in živčnih vlaken, v velikih možganih«, in v L: »živčni orešek, vozle živčnih celic«. SSKJ ima takole pravilno pojasnilo: »*anaf.* skupek živčnih celic v možganih ali v obrobnem živčevju, /sinonim/ živčni vozle«. Prim. tudi *budžet* (E). Včasih sinonim nadomesti razlago; konkretne rešitve take vrste v E in L spet opozarjajo, da sta se obe deli, zlasti E, opirali na zastarele oz. nedomače vire: *encim* ni podrejen, ampak nadrejen *fermentu* in enako je z odnosom med *fermato* in *korono*. Vprašanja slovenske sinonimije nikakor ni mogoče reševati niti tako, da se dobesedno prevede članek o tujih (terminoloških) sinonimnih odnosih (prim. *borba* (E)).

Formulacija razlage je lahko idejno nevtralna ali ne. Pri tem niso mišljena samo politično-svetovnonazorska merila, marveč tudi estetska, umetnostna, strokovna. Določena barvanost razlag je v skladu s postavljenimi osnovnimi načeli oz. je sploh neizogibna. Vsako večje popuščanje v tej smeri pa zmanjšuje vrednost informacij. Povedano je že bilo, da so razlage v L na splošno bolj nevtralizirane, v E manj. K temu je treba dostaviti, da so razlage povsod preveč subjektivno ocenjevalne, zlasti v E. Prim. *R. Guttuso*: »Svoja revolucionarna družbena prepričanja prenaša v slikarstvo v okviru figurativnega koncepta, pri tem pa inteligentno izkorišča izkušnje moderne. Borec zoper

fašizem, osrednja osebnost modernega italijanskega slikarstva.« Ali *absint* (L): »žgana pijača iz pelina, škodljiva zdravju; izdelava ponekod prepovedana«.

č) **Formalni ustroj razlage.** Iz semantične zgradbe razlage izvirajo njene formalne zakonitosti: izbor najustrežnejših razlagalnih besed in določitev njihovega zaporedja ter fiksiranje kvalifikatorskih pojasnil.

Razlaga obstoji iz osnovne razlagalne (kategorialne) besede in dodatnih razlagalnih (pojasnjevalnih) besed. Naloga osnovne besede je, da razlagani leksem uvrsti v pojmovno kategorijo, naloga dodatnih besed pa, da leksem pomensko opredelijo v okviru določene kategorije in s tem tudi do drugih leksemov iste vrste. Ta razlagalna tehnika omogoča najpreciznejšo razlago z najmanjšim možnim številom besed; v že obstoječi razlagi pa pomaga odkrivati nepotrebosti ali zabrisane sinonimne odnose. Da je bilo to načelo sestavljalcem E in L znano, dokazujejo mnogi poskusi t. i. sistemskih rešitev, npr. pri imenih kemijskih elementov, vendar velja to le za pomensko lahko določljive vrste. Po večini so razlage s tega stališča neprethtane. Geslo *akcelerator* ali *pospeševalnik* je po razlagi v E »stroj, ki pospešuje gibanje delcev«. Beseda *stroj* je natančno definirana in pomensko ne ustreza kot osnovna razlagalna beseda tega gesla. Pravilna razlagalna beseda zanj bi bila *naprava*. Geslo *golaž* (L) je razloženo z »dušeni koščki govejega mesa«, *godlja* pa z »enolončnica«; prava razlagalna beseda za oba pojma je samo »jed« (prim. SSKJ). *Leksikografija* (L) ni »zapis«, ampak »veda« oz. »nauk«, ki je rabljen v razlagi leksikologije.

Razlaga se mora razvijati torej od splošnega k posebnemu, od širšega k ožjemu. To pomeni, da mora biti v enciklopedičnem slovarju osnovna razlagalna beseda po možnosti širša, če že ne splošno znana, v nadaljnje besedilo razlage pa se lahko vključujejo tudi manj znane besede oz. termini, zlasti če se z njimi razlaga bistveno skrajša. Zato ni dobra npr. razlaga *glicerola* (E): » $\text{C}_3\text{H}_5(\text{OH})_3$ 1, 2, 3-propantriol, trihidroksilni alkohol. G. je brezbarvna, gosta, sladkasta tekočina, sestavina maščob.« Važno je tudi, da se dodajajo pojasnjevalni elementi (besede, stavki) v strogem sintaktično-logičnem redu. V razlagi *amilaze* (E) se po fiksiranju osnovne razlagalne besede »encim« najprej govori o njeni razširjenosti, potem o njeni funkciji. Zaporedje bi se moralo obrniti.

V pomensko manj zahtevnih razlagah se namesto dodatnih pojasnjevalnih besed lahko uporabi tudi kaka indiferentna nadkategorialna beseda. V tem primeru postane prvotni kategorialni del razlage prilastek te besede. Polna leksikalna razlaga, npr. *bitja* »boljši krompir z rumenim mesom«, bi se v manjšem slovarju lahko poenostavila (v »vrsta krompirja«). Napačno pa je, če se obe razlagi kombinirata ali celo dopolnjujeta z variantnimi formami osnovne razlage, kot npr. pri *galaktozi* (E): »vrsta sladkorja (aldoheksosa- $\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6$), izomer glukoze, tj. grozdnega sladkorja«. Prav tako je tehnično slabo izoblikovana razlaga, v kateri se pojavi kot razlagalna beseda kak izvensistemski termin. Prim. *keramika* (L): »zbirno ime za izdelke iz žgane gline«. O tem, da kot kategorialna razlagalna beseda ne sme nastopati sinonim, smo že govorili.

Poseben problem razlage predstavljajo t. i. kvalifikatorska pojasnila. Po obliki so to prilastki razlagalnega stavka, po funkciji pa vezni členi med razlago in leksemom pojmom. V večini slovarjev so se kvalifikatorska pojasnila vsebinsko in formalno vključevala v razlagalni stavek, le v nekaterih novejših

slovarjih, zlasti v SSKJ,¹² se ločujejo od razlage in izpostavljajo. Tak način redakcije omogoča po eni strani oblikovanje sintetiziranih in objektiviziranih razlag, po drugi pa lahko v veliko večji meri kot v standardnih razlagah poudarja časovno, krajevno in vsebinsko izhodišče slovarja. Medtem ko se je E v tem pogledu ravnala večinoma po omenjeni praksi (prim. *abak*), je L skušal iskati kompromisne rešitve, zlasti tako, da so kvalifikatorska pojasnila grafično del razlage, sintaktično pa ločena od nje. Prim. *huzar*: »nekdaj pripadnik lahke madž. konjenice«. Na splošno je imela E za ta pojasnila več posluha kot L; prim. *ablacija*.

Se bolj opazno pa je, če se besede, ki bi take oznake potrebovale, predstavljajo kot pojmi iz sodobnega sveta. Prim. L: *abakus* »računska tablica«; *gazi* »častni naziv zmagovitih vojskovodij in častnikov«; *gubernanta* »vzgojiteljica«. Isto velja za na nepravo mesto postavljena kvalifikatorska pojasnila (prim. *abbe* (E)). Seveda nima kvalifikatorsko pojasnilo nobene zveze s stilnim vrednotenjem besed. Zato je predstavitev besede *hospic* (L) z znakom + napačna. Beseda ni zastarela; v pomenu »gostišče s prenočišči« je odmrli pojem. Torej bi beseda potrebovala časovno kvalifikatorsko pojasnilo.

d) Stilno-jezikovna stran razlage.

Stil razlag ni enoten. Posamezna gesla (tudi lastna imena) imajo razlage telegrafskega stila. Največ jih je, razumljivo, v Leksikonu; prim. *Gütersloh*, *Gutsman*. Pri večini gesel je rabljen nekoliko individualiziran leksikalni stil. Nevarnostim, izvirajočim iz zgoščenosti tega stila, se redakcija ni znala zmerom izogniti. Prim. *alod* (E): »v fevdalizmu popolna lastnina zemlje, brez vseh dajatev in dolžnosti lastnika; plačevati je moral le davke in sodelovati v vojnah«. Precej razlag je obremenjenih razen z vsebinsko nevažnimi elementi tudi s frazami, klišeji in ekspresijo. Prim. *Goossens Eugène* (E): »na njegovi bogati, raznoliki umetniški poti ga srečamo kot glasbenika z velikim strokovnim znanjem, ki nastopa v vlogi violinista in dirigenta v Londonu, Rochestru, Cincinnatiju in Sydneyu«. Prim. še stil uvoda v Enciklopediji. Na veliko se pojavljajo prazni stavki »Objavil je vrsto del« ali »Napisal je mnogo kritik in člankov«. Prim. E: *Andrija Gams*, *Kajetan Gantar*, *Milutin Garašanin*, *Avogust Gogala*, *Matija Gogala*. Očitna je želja po stilnem variranju. V razlagah se redno pojavljajo (brezosebni) stavki z različnimi osebki, npr.: »gvajakol pridobivamo iz katrana; z galaktometrom določimo gostoto mleka; gabez uporabljajo za čaj; galalit dobimo iz kazeina; glavnike pa delajo iz njega«. Preveč je tudi sinonimnih menjav: »njegov /cvet/ zgornji del imenujemo vrat, na prašniku razlikujemo prašno nit in prašnici, rastlinam z razvitimi pestiči pravimo kritosemenke«. Vendar je ta gostobesednost in pisanost nekaterim všeč.¹³

Nasploh je vprašljiv odnos redakcij do stilne vrednosti besed, zlasti sinonimnih. Pri *granulacijskem tkivu* (L) je pripomba, da se odvečno granulacijsko tkivo pogovorno imenuje »divje meso«. V resnici je *divje meso* nevtralna zveza oz. termin. Geslo-termin *galimatias* (E) ima dodan sinonim *vezanje otrobov*, ne da bi bilo določeno, kakšna je njegova stilna vrednost. Geslo *hohštapler* v L ima (morda z željo nadomestiti tuj izraz z domačim) tri sinonime: *nastopač*, *važič*, »promenadni lev«. Ali naj to pomeni, da sta besedi *nastopač* in *važič*

¹² Prim. SSKJ, str. XXII, § 158–159.

¹³ R. Rožek, Mala splošna enciklopedija, Prosvetni delavec XXIV, 1973, št. 21, 10.

nevtralni? Sicer pa si obe knjigi (bolj Leksikon) prizadevata puristično odbirati besedje. Ob tej tendenci seveda še bolj bodejo v oči napake, ki jih ni mogoče prišteti k tiskarskim, npr. *autocesta* (E 490), *greipfrut*, *črnobebe ilustracije* (E, 5. stran uvoda), *dekle z gosli* (L 925), oz. s puristično smerjo neujemajoči se izrazi: *proučiti*, *vnaprej*, *dozoreti zamisli*. Razlage za botanične termine imajo v L veliko neustaljenih (univerbiziranih), včasih tudi nepravilno narejenih besed: *zelika*, *posodovka*, *gorenjski slapeči nagelj*.

4. USKLAJENOST. Ni dovolj, da se leksikograf posveti samo izboru gesel in izdelavi razlag. Spoprijeti se mora tudi z najnehvaležnejšim in najzamudnejšim leksikografskim delom — z usklajevanjem. Delimo ga na vsebinsko, stilno in formalno. V prvi okvir spada: primerjanje redakcij podobnih besed, odkrivanje sinonimnih in polsinonimnih odnosov, preizkušanje ustreznosti osnovnih razlagalnih besed v določenih pojmovnih skupinah. V drugi okvir spada: globalna primerjava besed oz. slovarskih enot, ki predstavljajo v slovarju določeno stilno plast ali terminološko kategorijo, in izenačevanje slovarja glede na kvalifikatorska pojasnila. V tretji okvir spada: slovarska registracija še neregistriranih razlagalnih besed, kontrola kazalk in vodilk,¹⁴ kontrola (abecedne) razvrstitve gesel in njihove grafične oblike ipd. Natančna koordinacija da slovarju ne le večjo strokovno vrednost in zanesljivost, ampak omogoči tudi lažjo orientacijo po njem; razen tega vzbuja v uporabniku občutek preprostosti in lahkode dela. Vse to pa so bistveni elementi za dober slovar.

Na nekatere aspekte koordinacije smo zadeli že v dosedanjem razčlenjevanju, zlasti v zvezi z razlagami. Zato le še dva primera. Leksikon¹⁵ govori o *gaussu* na štirih mestih: pod črko *g* in pod gesli *gauss*, *magneten*, *testa*. Če bi se po končani redakciji primerjali podatki s teh mest, bi se odkrila naslednja neskladja: a) v razlagi *tesle* je nakazana etimologija besede, medtem ko je pri *gaussu* ni; b) na enem mestu se za isti pojem uporablja *magnetna poljska gostota*, na drugem *magnetna indukcija*; c) *magnetna indukcija* slovarsko ni registrirana oz. razložena; č) terminološke značke B, G, T se imenujejo ponekod *okr.*, potem *znak*, drugod *kratica*; d) na treh mestih je grafični znak za fizikalni termin, pri *tesli* ga ni; e) pri geslu *b* je uporabljena kazalna puščica, pri geslu *g* v enaki poziciji je ni, ipd. Tehtanje teh navidezno zunanjih neenotnosti bi moralo odkriti tudi dve vsebinski napaki: a) *magnetna indukcija* je nedefiniran oz. zastarel termin, ki ga danes v fiziki nadomeščata *gostota magnetnega polja* ali *magnetna poljska gostota*; b) *magnetna poljska gostota* ni enota za jakost, ampak enota za gostoto. — V razlagi gesla *honan svila* sta uporabljena strokovna izraza *taft vezava* in *tussah svila*. Če bi bila koordinacija temeljito opravljena, bi bila v razlagi ta izraza nadomeščena z opisom ali bi bili sprejeti še dve gesli oz. stalni zvezi in ev. razloženi.

5. PRAVOPIS IN PRAVOREČJE. Praksa je bila, da enciklopedična dela ne dajejo podatkov, ki jih uporabniki v njih praviloma ne iščejo, ali bolje, da ta ne rešujejo vprašanj, ki zanje niso kompetentna. Izdajatelji ocenjevanih del so šli svojo pot: E podira pravopisno-pravorečno normo najbrž iz površnosti, L pa zavestno, čeprav se skuša v uvodu zavarovati, češ da ne želi »kakorkoli

¹⁴ Prim. SSKJ, str. XIII, § 23—24.

¹⁵ Primera sta bila vzeta iz L, ki je sicer bolj koordiniran kot E, ker je ta omogočal popolne, vsestranske primerjave.

posegati v ustaljene, slovenščini prirejene zapise in izgovarjave; takoj namreč pripominja, da daje s svojim zapisom izvirnega izgovora uporabniku »dodatno, bistveno /podčrtal S.S./ informacijo«. Prakso bi bilo seveda možno spremeniti in enciklopedični slovar še bolj približati tipu enozvezkovnega slovarja knjižnega jezika. V tem primeru bi lahko rekli, da je koristno, če dobi uporabnik v L tudi podatke o pisavi in izgovoru iskane besede (lastnega imena), zlasti če mu je neznana; in da je v redu, če je za to uporabljena t. i. modificirana mednarodna transkripcija. Škodljivo pa je, če se podaja samo tuja pisava oz. izgovarjava tam, kjer je rabljena in kodificirana podomačena oblika. Danes v slovenščino vdirajo elementi tujih fonetičnih sistemov, zlasti angleškega,¹⁶ in podirajo, kar je bilo izoblikovano v prvi polovici tega stoletja. Zdaj se je radiu in televiziji, ki na široko odpirata vrata tem vplivom, pridružil še Leksikon Cankarjeve založbe. Pri tem mislimo na zapise tipa *Gdańsk* /-njsk/, *Göteborg* /jə:təb'orj/, *Gandhi*, *Gevelija*; *Derdap* (E). Če ima npr. *Genova* sicer nepotreben, a sprejemljiv dostavek, da se to ime v italijanščini izgovarja *dž'e-*, ali *Gibraltar* podatek o španskem in angleškem izgovoru, bi morali biti prikazani na podoben način tudi *Gershmín*, *Goldsmith*, *Gomulka* ipd., ne pa samo s tujim, izvirnim izgovorom. Sploh si obe knjigi — po nepotrebem — prizadevata, da ne bi pozabili pri kakšni domači obliki lastnega imena dodati tuje ime. Tako nimamo samo zapisa *Grenlandija*, dan. *Grønland* />Zelena dežela/, marveč tudi *Gorica* it. *Gorizia* /-cia/, *Gospa Sveta* (*Maria Saal*), *Graz* (slov. *Gradec*).

Težnja potujevanja sega celo na področje občnih imen. Zato srečamo razen izvirnih zapisov malo znanih besed tujo oz. neknjižno pisavo tudi pri besedah, ki so se v knjižnem jeziku že asimilirale, npr. *grandezza*, *gauda*, *gostüovanje* (E 569), *konserva*. V Enciklopediji je nekaj zapisov besed, ki mejijo že na nerestnost: *galeot* (it. *galeotto*), *ljud. tudi galjot*.

6. RAZNO. Ažurnost edicij je bila že ugotovljena,¹⁷ zato tega vprašanja ne bi obravnavali.

Zanimivo bi bilo dognati, kakšen je dejanski prispevek slovenske znanosti in kulture k obema edicijama, zlasti v pogledu razlag. Vendar je to nemogoče: deloma zaradi nedostopnosti nekaterih virov, deloma zaradi preobsežnosti naloge. Sondiranje v E potrjuje samostojnost člankov, ki zadevajo Slovence. Razlage tujih lastnih imen imajo le manjše spremembe; največ sprememb se nanaša na avtorska dela in na prevode v slovenščino. Med občnimi imeni so doživele večje spremembe razlage terminov in terminoloških besed (*glukoza*, *gluma*, *gonada*, *gnajs*, *golf*), razlage za splošne pojme, citatne, kulturne besede in tujke pa so v glavnem samo prevedene (*gneздо*, *gnitje*, *gnoj*, *gol*; *gondola*, *gnoma*, *gnoza*, *gnostiki*, *gnothi seauton*). Grobo rečeno — originalna slovenska gesla so boljša od prevedenih oz. prilagojenih.

Negativen vpliv izvirnika je čutiti predvsem v E, kjer je šlo gradivo, če sklepamo po seznamu sodelavcev, skozi premalo strokovnih rok. Tako je *tomasova brašno* prešlo iz srbskega izvirnika v slovensko besedilo kot *Thomasova moka* (E 560). Prvi del zveze bi se dal zagovarjati glede na stališče Splošnega tehniškega slovarja in deloma Slovenskega pravopisa 1962 (čeprav je korektura iz *Tomaževa* čisto nepotrebna), *moka* namesto *žlindre* pa nikakor ne.

¹⁶ J. Toporišič in J. Rigler na več mestih.

¹⁷ Prim. M. Čepič, Večer 1973, št. 139, 5.

Geslo *gadolinij* je razložen s »kemijski element iz skupine ,kovin redkih zemelj' oziroma iz skupine lantanidov«. Splošno terminološko poimenovanje elementov od cerija do lutecija je *lantanidi*. Kot kalk se uporablja izraz *redke zemlje* oz. *zemljine*, v razlagi uporabljena zveza pa je rezultat slabega prevoda.

Kar se tiče ilustracij, opreme in tiska samo ena misel: Leksikon je na zavidljivi višini, Enciklopedija je napravila opazen korak k tehnični evropeizaciji predloge. Zaradi hitrice ali kaj pa je ostalo v knjigi veliko neuporabnih reprodukcij (prim. 100, 173, 371, 387). Marsikaj se je zamešalo. Prim. sliko Balkanski polotok (E 125 in izvornik Prosvete 119) ali reprodukcijo grba Alžirije (E 42 : L 25) ali Avstralije (E 102 : L 51). E ima geslo *Gérard P.*, L pa geslo *Philipe G.* V Enciklopediji manjka seznam kratic, a tudi napotilo za rabo bi bilo koristno. Tiskarskih in abecednih napak je za deli, ki naj bi bili »zanesljiv informator«, preveč.

Leksikon Cankarjeve založbe in Mala splošna enciklopedija sta obogatili slovensko kulturo s prodorom na doslej neobvladano področje in dali vsaka svoj prispevek k razvoju slovenske leksikografije, zlasti njenih pomožnih elementov kot bio- in faktografije. Žal sta redakciji pri izdelavi teh knjig premalo izkoristili podatke v obstoječih domačih virih, zlasti v SSKJ, pa tudi leksikografsko teorijo in izkušnje, ki so ta slovar izoblikovale. Ediciji sta znova potrdili, da dober slovar ne more biti zbirka s kartotečnih listkov in slovarjev prepisanih podatkov niti skupek prevedenih in prikrojjenih člankov, ampak le iz vsega tega nastala nova, višja kvaliteta, v katero pa je treba vložiti veliko znanja, dela in časa. Na osnovi vsega, kar smo o obeh knjigah povedali, se za sedaj ne moremo pridružiti optimističnemu gledanju na možnost skorajšnje izdelave t. i. velikega projekta,¹⁸ vsaj v zastavljeni smeri ne.

Stane Suhadolnik
SAZU, Ljubljana

TRETJI ODZADNJI SLOVAR RUSKEGA JEZIKA¹

Zanimanje za odzadnje² slovarje (dalje: OS) in njihovo uporabo v sodobnem jezikoslovju se je v zadnjih dveh desetletjih vidno stopnjevalo, saj so

¹⁸ C. Zlobec, Na poti do velike enciklopedije?, Sodobnost XXII, 1974, št. 5, 288—289.

¹ *Obratnyj slovar' russkogo jazyka*. Naučno-redakcionnyj sovet izdatel'stva »Sovetskaja Enciklopedija«. Vyčislitel'nyj centr Akademii nauk SSSR. Naučnye konsul'tanty A. A. Zaliznjak, R. V. Baxturina, E. M. Smorgunova. Moskva 1974. Str. 944.

² Strokovni izraz za takšen slovar pri nas še ni ustaljen; razen najbolj razširjenega termina *odzadnji* so razširjeni še izrazi: *obrnjeni slovar*, *slovar a tergo*, *slovar po končnicah*. Pri Poljaki se je ustalil izraz *a tergo* (kot nasprotje navadnim, odsprendnim slovarjem — *a fronte*), v češčini in slovaščini je tak slovar *retrográdnýj*, v ruščini se je uporabljal termin *inversionnyj*, zdaj pa ga navadno nadomešča *obratnyj*; nem. *rückläufig*, ital. *retrogrado*, *inverso*, franc. *inverse*, angl. *reverse*, rom. *invers*. Ločevanje izrazov za *slovar* in *indeks* ni povsod dosledno upoštevano; *indeks a tergo* naj bi bilo obrnjeno besedje samo enega slovarja, medtem ko ima OS navadno več virov.